

ALEXANDER DE GROTE IN DE MIDDELEEUWEN

onderzoeksproject en symposium

jos.m.m. hermans

In 1972 vatte een groep mediaevisten (historici en filologen) aan de Universiteit van Groningen het plan op om in het kader van de Interfacultaire Werkgroep Mediaevistiek (I.W.M.) systematisch onderzoek te verrichten naar traditie en receptie van Alexander de Grote in de Middeleeuwen.

Omvang en dispariteit van de materie maakten beperking van het onderzoek noodzakelijk: de Alexanderstof was in oudheid en middeleeuwen bepaald 'populair' en is dan ook terug te vinden in vele beschavingskringen en perioden in tal van genres alsook in de beeldende kunsten. Men besloot zich in eerste aanleg op de navolgende problemen te concentreren:

- 1) de relaties der middeleeuwse teksten onderling en hun bronnen
- 2) het 'functioneren' der teksten in hun socio-culturele en politieke context, toegespitst op Alexanders laatste dagen.

Daarnaast is een bibliografie opgezet alsmede een kaartsysteem van praktisch alle verwijzingen naar en vermeldingen van Alexander de Grote in twee zeer grote bronnenuitgaven: de Monumenta Germaniae Historica en J.P.Migne, Patrologia series Graeca, Latina.

De laatste jaren deden vooral filologen aan het project mee, te weten uit navolgende specialismen: grieks, latijn, middel-nederlands, Duits, engels, Frans, Spaans en Roemeens. Voor de lezers van dit blad zal het vermoedelijk een geruststelling zijn te weten dat ook historici participeerden: zowel oudheid (in de persoon van emeritus-hoogleraar Elizabeth Visser) als middeleeuwen zijn vertegenwoordigd. Het meest opmerkelijke aan het Groninger Alexanderonderzoek is wel het 'multidisciplinaire karakter': lieden van zeer verscheiden aanpak en opvatting werken samen in één project. Nu is er wel meer studie gemaakt van Alexander in de middeleeuwen: ik noem hier slechts George Cary, The Medieval Alexander (ed. D.J.A. Ross), Cambridge, 1956, 1967 en David Ross, Alexander Historiatus. A Guide to Medieval illustrated Alexander literature (Warburg Institute

De afbeelding van Alexander de Grote is ontleend aan een medaillon in een zandstenen gevel uit 1559, oorspronkelijk in de Kijk in 't Jatstraat, (het "Huis Kardinaal"), thans naast het Provinciehuis op het Martinikerkhof te Groningen.

of Surveys, 1), London, 1963.

Maar in deze -en in de daarin genoemde studies ging het meest om éénpersoonswerk, uitgaande van éénpersoonsideeën en methode, wat er verder ook aan belangrijke resultaten uitkwam.

De Alexanderstof is echter in hoge mate gecompliceerd. Zoals reeds aangeduid was Alexander reeds bij zijn leven een legende, zodat spoedig geromantiseerde levensbeschrijvingen ontstonden. Belangrijke historische geschriften zijn Arrianus, Diodorus Siculus en Plutarchus (grieks, dus voor de westerse middeleeuwen van vrij ondergeschikt belang), alsook Q.Curtius Rufus, Julius Valerius en Justinus (resp. 1e en beide in 3e n. Chr.)

Daarnaast ontstond in de 2e of 3e eeuw n. Chr. een Alexanderbiografie die werd toegeschreven aan Callisthenes, een gezelschapsgenoot (!) van Alexander. Dit werk de zgn. Alexanderroman van Pseudo-Callisthenes, is in verschillende redacties overgeleverd, zowel in het Grieks (de taal waarin werd geschreven) alsook in tal van volkstaalbewerkingen.

Voor het westen is wel de belangrijkste variant de zgn. delta-versie die

aartspriester Leo van Napels (midden 10e eeuw) in Constantinopel aantrof, afschreef en later vertaalde. Dit geschrift heeft in de tegenwoordige wetenschappelijke literatuur de naam Historia de Preliis (HdP). Deze HdP nu wordt weer meerdere malen geïnterpoleerd (andere stukken tekst ingevoegd, stukjes verplaatst e.d.), de zgn. redacties I-1, I-2 en I-3.

Zowel historisch als romanmateriaal werd veelvuldig gebruikt. Het verhaal van Curtius Rufus lag bv. ten grondslag aan de 'Alexandreis' van Walter van Châtillon (ca. 1180), dat op zijn beurt voorbeeld was voor Maerlant's 'Alexanders Geesten' (ca. 1260). Zeer veel invloed op de latere Alexanderromans heeft uiteraard de HdP gehad. Soms ook werden beide materialen vermengd bv. in de wereldkroniek van Frutolf van Michelsberg.

Het zal duidelijk zijn dat voor specialisten uit 'talensecties' veel werk ligt om de precieze verbanden tussen voorbeeld en 'geschrift-zelf' aan te geven. Juist de veranderingen geven inzicht in de ideeën van de auteur (of opdrachtgever?) over Alexander, zodat er -na vele van dergelijke 'micro-vergelijkingen'- uiteindelijk een 'beeld' van Alexander kan geconstrueerd worden (uiteraard nooit het beeld).

Om een detailvergelijking mogelijk te maken werd gekozen voor behandeling van slechts een deel van de geschriften. Veelbelovend leek (en bleek!) de episode van Alexanders laatste dagen, omdat verwacht mocht worden dat juist naar aanleiding van de dood op jeugdige leeftijd (33 jaar!) een oordeel uitgesproken zal worden. Daarenboven biedt dit deel van het verhaal (Alexander ontvangt 'gezanten uit de hele wereld'; wordt 'gekroond'; richt banket aan; wordt vergiftigd; maakt 'testament'; begrafenis; oorlogen onder opvolgers) tal van mogelijkheden voor 'vermiddeleeuwsing' of 'autochtonisering' (aanpassing aan eigen omstandigheden). Voor historici was deze hele exercitie aanvankelijk veel minder aantrekkelijk. Onder de wat omineuze naam 'Factio Historica' begonnen een aantal historici (ook studenten!) onder leiding van Mevr. Mulder-Bakker een systematisch onderzoek van niet één tekst met zijn (mogelijke) voorbeelden, maar een genre geschriften/wereldkronieken. Dit onderzoek bracht tot nu toe zeer aardige resultaten naar boven. Daarnaast benadrukte de factio het historische element in het onderzoek van de 'grote groep', hetgeen met name resulteerde in vragen naar de historische context van de geschriften.

Zo kon bij gelegenheid van het 1e lustrum van de Alexandergroep aan de 'Alexanderforschung' een bundel in het voor-

uitzicht gesteld worden. Niet alleen worden daarin tien micro-vergelijkingen alsmede de plaatsing in historische en literaire context (genre e.d.) geboden, maar ook wordt in de inleiding de werkwijze (één centrale vragenlijst met 'belangstelling-kernen' van verschillende aard) en methodes uiteengezet.

Vóór de publicatie (voorjaar '78) werd te Groningen van 12-15 oktober een internationaal symposium gehouden, waaraan verschillende belangrijke Alexander-specialisten deelnamen, alsook vrij wat andere mediaevisten uit binnen- en buitenland. Ook de methodologische aspecten kwamen in dit al met al bepaald succesvolle symposium aan de orde.

Op dit symposium werden voordrachten gehouden door prof. von Ertzdorff (Giessen), prof. Gerritsen (Utrecht), prof. Michael (Southampton) en prof. Ross (London), alsmede door leden van de Groningse Alexandergroep, w.o. mevr. Mulder-Bakker, dhr. Aerts en Elizabeth Visser.

Tot slot verwijs ik naar de bundel Alexander the Great in the Middle Ages. Ten studies on the last days of Alexander in literary and historical handwriting - Mediaevalia Groningana, 1 - Uitgeverij ALFA, van Welderenstraat 17, Nijmegen. Intekenprijs tot 31/12/77 f45,- (geb. f50,-), daarna f55,- (geb. f60,-). Voor verdere inlichtingen: I.W.M., Pleiadenlaan 10 - 26, tel. 050 - 116469/114185-.

Toerist belastert faam van Alexander

Door onze correspondent

ATHENE, sept. - Eeri Nederlands toerist, de 22-jarige Christiaan G., bevindt zich in de Eptapyrgos-gevangenis bij Thessaloniki omdat hij heeft geürineerd tegen het voetstuk van het standbeeld van Alexander de Grote aan de kunstboulevard van deze stad. Hij is tot tien dagen veroordeeld met als verzwarende omstandigheid dat hij tegen een protesterende voorbijganger zou hebben gezegd: "Het hindert niet, die man was toch maar een fascist".

Het juntegezinde dagblad Eleftheros Kosmos (Vrije Wereld) plaatst het bericht onder de kop: Alexander de Grote

ook al een fascist. Elders op dezelfde pagina is veel ruimte besteed aan een reël die vermoedelijk tevens gelijktijdig is ontstaan met deze verklaringen van de in Griekenland tot nu toe zeer gerespecteerde communistische politoloog Roger Garaudy die ten overstaan van een ander dagblad onlangs de slag bij Marathon een "imperialistisch brouwsel" had genoemd.

"De Perzische beschaving was niet geringer dan de Griekse ten tijde van de slag van Marathon", zo zei hij, en hij noemde ook het Athene van Perikles "een fascistische maatschappij, steunende op slavernij, en niet verschillend van het Zuid-Afrika van nu". Wat Alexander de Grote betreft, het was volgens Garaudy onzinnig te spreken van "het beschavingswerk van meneer Alexander, in een tijd dat de Chinese beschaving functioneerde".

Herodotus, die de Griekse strijd tegen de Perzen heeft opgetekend, werd daar volgens Garaudy "goed voor betaald". Eleftheros Kosmos suggereert dat Garaudy ook goed wordt betaald - door de Turkse